

ALOITE KALATALOUSVELVOITTEEN MUUTTAMISESTA JA KALOJEN LUONTAISEN ELINKIERRON TURVAAMISESTA

15.11.2023

ALOITTEEN TEKIJÄ:

KOKEMÄENJOEN REITIN KUNNOSTUSYHDISTYS RY

LUOLAKATU 1 A 18. 33710 TAMPERE e-mail:Kunnostusyhdistys@gmail.com www.krky.fi

VASTAANOTTAJA

**VARSINAIS-SUOMEN ELY-KESKUS JA POHJOIS-SAVON
ELY-KESKUS, KIRJAAMO**

ASIA

Kalatalousvelvoitteen muuttaminen Vesilain (587/2011) 3 luvun 22 §:n mukaisesti, olosuhteiden olennaisen muuttumisen perusteella Kokemäenjoen reitin kalateiden päätöksistä koskien seuraavia vesivoimalaitoksia:

Äetsän vesivoimalaitos

sijaintikunta: Sastamala

omistaja: UPM-Kymmene Oyj

rakentaminen alkoi vuonna 1919

kalatalousvelvoite: Äetsä – LSVO 98/1994/2, 30.12.1994, VYO 181/1995, 24.11.1995

Harjavallan vesivoimalaitos

sijaintikunnat: Nakkila

omistaja: Länsi-Suomen Voima Oy

rakentaminen alkoi vuonna 1937

kalatalousvelvoite: Harjavalta – LSVO 34/2001/2, 16.7.2002, VHO 02/0428/2, 23.12.2002, KHO N:o2983, 23.11.2004

Kolsin vesivoimalaitos.

sijaintikunta Kokemäki

omistaja: Kolsin Voima Oy

rakentaminen aloitettiin vuonna 1940 valmistui vuonna 1945

kalatalousvelvoite: Kolsi – LSVO 34/2001/2, 16.7.2002, VHO 02/0428/2, 23.12.2002, KHO N:o 2983, 23.11.2004

Tammerkosken Alakosken voimalaitos:

sijaintikunta: Tampereen kaupunki
sijainti: Tammerkoski
omistajat: Koskienergia
valmistui vuonna 1938
kalatalousvelvoite: ELY päätös 8.3.2021 Dnro POSELY/1259/5711-2020

Tammerkosken Keskiputouksen vesivoimalaitos

sijaintikunta: Tampereen kaupunki
sijainti: Tammerkoski
omistaja: Tampereen kaupunki
valmistui vuonna 1932
kalatalousvelvoite: ELY päätös 8.3.2021 Dnro POSELY/1259/5711-2020

Tampellan vesivoimalaitos

sijaintikunta: Tampereen kaupunki
sijainti: Tammerkoski
omistaja: Tampereen kaupunki
valmistui vuonna 1916
kalatalousvelvoite: ELY päätös 8.3.2021 Dnro POSELY/1259/5711-2020

Finlaysonin vesivoimalaitos

sijaintikunta: Tampereen kaupunki
sijainti: Tammerkoski
omistaja: Tampereen kaupunki
valmistui vuonna 1926
kalatalousvelvoite: ELY päätös 8.3.2021 Dnro POSELY/1259/5711-2020

Tyrvään vesivoimalaitos

sijaintikunta: Sastamala
omistaja: UPM Kymmene
kalatalousvelvoite: Tyrvää – LSVO 34/2001/2, 16.7.2002, VHO 02/0428/2,
23.12.2002, KHO N:o2983, 23.11.2004

Melon vesivoimalaitos

sijaintikunta: Nokia
omistaja: Pohjolan voima
kalatalousvelvoite: Melo – LSYLV 5/2007/3, 12.1.2007

Linkki KHO:n päätökseen <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2004/200402983>

VAATIMUKSET

Vaadimme kalatalousviranomaista ryhtymään Vesilain (587/2011) 3 luvun 22 §:n mukaisiin toimenpiteisiin kalatalousvelvoitteen muuttamiseksi sillä olosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos, jäljessä esitetyillä perusteluilla. Saman lain ja luvun 21 §:n mukaan, kalatalousviranomaisen (ELY) on oikeutettu hakemaan muutosta kalatalousvelvoitteeseen aluehallintovirastolta. ELY-keskuksen kalatalousviranomaisen on velvoitettu edistämään Kalastuslain (379/2015) tavoitteiden toteutumista ja on Vesilain (587/2011) 1 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettu kalatalousviranomaisen.

Vesitalouslupaan sisältyvä kalatalousvelvoite on muutettava, sillä olosuhteissa on tapahtunut olennainen muutos (kts. kohta 3: Perustelut velvoitteen muuttamiselle), jolloin myöskään aiemmin määrätty kalatalousvelvoite ei ole nykyisten lakien vaatimusten mukainen. Olosuhteiden muututtua kalatalousvelvoite on lisäksi voinut osoittautua alimitoitetuksi ja kompensaatiotasoa voi olla perusteltua korottaa.

Aloite koskee seuraavia vesivoimalaitoksia Kokemäenjoen reitillä

Äetsän vesivoimalaitos

Kokemäenjoen reitin osalta ensimmäinen vesivoimalaitos Äetsän vesivoimalaitos rakennettiin vuonna 1921. Lupaehdoin kuuluu kalatien rakentaminen. Turun ja Porin läänin maaherran antamassa lupaehdoissa vuodelta 1921 todetaan mm. seuraavaa: *Vesilaitoksen omistaja on velvollinen patoon rakentamaan ja siinä ylläpitämään Kalastushallituksen hyväksymien piirustuksien mukaisen kalaportaan. Jos myöhemmin havaitaan, että kalan kulun helpottamiseksi kalaportaassa tai sen läheisyydessä on tehtävä muutoksia tai parannuksia, on omistaja velvollinen ne suorittamaan Kalastushallituksen ohjeiden mukaisesti sekä sitä paitsi osaltaan ottamaan osaa niihin Kokemäenjoen lohi- ja siikakannan ylläpitämistä tarkoittamiin toimenpiteisiin, jotka vastaisuudessa mahdollisesti katsotaan tarpeen vaatimiksi.* Toimivaa kalaporrasta ei rakennettu – vain yksi väärään paikkaan rakennettu kalaporras

Harjavallan vesivoimalaitos

Rakentaminen alkoi vuonna 1937. Turun ja Porin läänin maaherran antamassa lupaehdoissa todetaan mm. seuraavaa:

Turun ja Porin läänin maaherra on 29.12.1937 antamallaan päätöksellä nro 638 myöntänyt 23.7.1902 annetun vesioikeuslain säännösten nojalla Länsi-Suomen Voima-Osakeyhtiö Västra Finlands Kraftaktiebolag nimiselle yhtiölle luvan vesivoimalaitoksen rakentamiseen Kokemäenjoen Pirilän koskeen sitä varten laaditun suunnitelman ja toimitusinsinöörin ehdotuksen mukaan sekä patoamaan vesilaitoksen käyttämiseksi vettä päätöksessä mainitulla tavalla ja ehdoilla. Päätöksen lupaehdot ... ovat seuraavat.

III) Vesilaitoksessa käytettäköön tarvittaessa valtavyörylänkin vettä, mikäli sitä ei tarvita lauttauksen toimittamiseen tai kalatietä varten.”

Kalakannan turvaamiseksi on vesilaitoksen omistajan ryhdyttävä kaikkiin Maataloushallituksen tarpeelliseksi katsomiin, tuonnempina lähemmän määriteltäviin toimenpiteisiin

Harjavaltaan rakennettiin toimimaton kalahissi, joka on purettu. Kalatietä ei koskaan rakennettu.

Kolsin vesivoimalaitos

Rakentaminen aloitettiin vuonna 1940 valmistui vuonna 1945. Turun ja Porin läänin maaherran antamassa lupaehdoissa todetaan seuraavaa: ” *minkä lisäksi patoon on tehtävä maataloushallituksen hyväksymät laitteet kalan kulkua varten. ... Vesilaitoksen omistajan on osaltaan otettava osaa toimenpiteisiin vesistön kalakannan lisäämiseksi, jos se vastaisuudessaan katsotaan tarpeelliseksi.*” Kalatietä ei ole rakennettu eikä muutakaan laitetta kalan kulkua varten

Tammerkosken alavoimalaitos

Tammerkosken vesivoimalaitoksen rakentamista Tammerkosken alaputoukseen Tampereen kaupungissa Vesistötoimikunnan päätös 22.11.1937

4 (a) että vesilaitoksen omistajan asianomaisten viranomaisten vaatiessa omalla kustannuksellaan rakentaa ja kunnossapitää kalatien kalastusviranomaisten hyväksymän suunnitelman mukaan sekä vastedes tekee kalatiehen ne muutokset, jotka voidaan katsoa tarpeellisiksi ja sen saattamiseksi tarkoituksen mukaiseksi

Kalatietä ei ole rakennettu

Tammerkosken keskikosken vesivoimalaitos

Tampereen Tammerkosken keskikosken vesivoimalaitoksen luvan myönsi Hämeen lääninhallitus vuonna 1945. Lupaehdoissa todetaan mm. seuraavaa:

Omistajan on omalla kustannuksellaan rakentamaan ja kunnossapitämään kalatien kalastusviranomaisen hyväksymän suunnitelman mukaan sekä vastedes tekemän kalatiehen ne muutokset, jotka katsotaan tarpeelliseksi sen saattamiseksi tarkoituksen mukaiseksi. Kalatietä ei rakennettu

Tammerkosken ylävoimalaitokset Finlaysonin vesivoimalaitos ja Tampellan vesivoimalaitos

Hämeen läänin kuvernööri on 18.11.1904 antamallaan päätöksellä nro 1704 myöntänyt Tammerfors Linne- och Jernmanufaktur Aktiebolag:ille ja Finlayson & C:olle luvan rakentaa Näsijärven lasku-uomaan säännöstelypato vesivoiman tuottamiseksi Tammerkosken yläjuoksun varrella oleville teollisuuslaitoksille. Päätöksessä luvan saajat ovat määrätty rakentamaan Tammerkosken yläjuoksulla olevaan patoon kalatie.

Kalatietä ei ole rakennettu

Tammerkosken vesivoimalaitoksille (Tammerkosken keskikosken vesivoimalaitos ja Tammerkosken alavoimalaitos) kalatievaatimukset alkuperäisissä lupaehdoista johtuvat siitä, että merilohi ja -taimen ovat nousseet vesistössä Pyhäjärveen ja siitä edelleen Tammerkoskeen (Nordqvistin 1906).

Todennäköisesti ainakin osa lohista ja taimenista nousi Tammerkoskesta Näsijärveen asti. Eräänä perusteena on, että arvokkaimpana pidetty lohien ja taimenen kalastuspaikka 1800 – luvulla käytössä olleista 12 kalastuspaikasta oli kosken yläosassa (Koskinen 1981). Kosken yläosaan laskeutui myös Näsijärven taimen lisääntymään.

Tyrvään ja Melon vesivoimalaitokset

Äetsän (1921), Harjavallan (1937) ja Kolsin (1945) vesivoimalaitokset sulki jokialueen, joten Kokemäenjoen reitin vaelluskalakanta tuhoutui. Vaelluskalat eivät päässeet nousemaan Kokemäenjoen reitin lisääntymisalueille. Vaelluskalakanta oli tuhottu ja tämän seurauksena Tyrvään ja Melon vesivoimalaitoksille ei vaadittu kalateitä eikä kalaportaita.

Siksi emme hae aiemman kalatalousvelvoitteen täytäntöönpanoa sellaisenaan, vaan kalatalousvelvoitetta tulisi muuttaa siten, että seuraavat asiat toteutuvat:

- a) **Vaelluskalojen ja muiden eliölajien liikkuminen onnistuu vesistössä nousuesteen ohi kahteen suuntaan** ja siten, että niiden **luontainen elinkierto mahdollistuu ja niiden kannat ovat vahvoja**. Tämä tarkoittaa luonnonmukaisten ohitusuomien rakentamista (ohijuoksutusuoman ja voimalaitosuoman yhteyteen), ja niiden ympärivuotista virtaamaa ylläpitäen. Tällä toimella parannetaan vesistön **ekologista jatkumoa**. Luonnonmukainen uoma toimii osaltaan kutu- ja poikastuotantoalueena.
- b) Vaelluskalojen ja muiden vastaavien eliöiden **alas vaellus on turvattava niin, että eliöt eivät tuhoutu voimalaitoksen turbiinissa**. Tämä tarkoittaa erilaisten välppäarakenteiden asettamista turbiinin eteen sekä smolttien ja ankerioiden kiinniottolaitteita/pyydyksiä, josta ne pääsevät laskeutumaan voimalaitoksen alapuolelle alasvaelluskourua tai ohitusuomaa pitkin. Kalojen osalta on huomioitava kaikki lajit, mukaan lukien heikommin uivat, ja erityisesti äärimmäisen uhanalaiseksi luokiteltu ankerias.
- c) Kokemäenjoen pääuomaan, kuivillaan oleviin koskiin ja ohitusuomiin on määritettävä ympäristövirtaamat. Tällä toimella pyritään pitämään **ekosysteemi ja siihen kuuluvien eliöiden populaatiot elinkelpoisina sekä palauttamaan vesivoiman tuotannon tuhoamia kutu- ja poikastuotantoalueista**. Ympäristövirtaama tulee määrittää kaikille virtapaikoille (ml. patojen alapuoliset tai yläpuoliset koskialueet ja virtapaikat), joihin kohdistuu vedenkorkeuden tai virtaaman muutoksia vesivoiman tuotannon vuoksi. Mereen laskevissa joissa on määriteltävä vaelluskalojen houkuttelemiseksi riittävä ja jatkuva pääuoman virtaama, ja varmistettava tämä erityisesti vaelluskalojen nousuajan, kutuajan ja poikasten eri ikävaiheiden sekä smolttien ja ankeriaan laskeutumisen kannalta. Voimalaitosten turbiinien käyttöä on harjoitettava siten, että se mahdollistaa lisääntymisen ja tukee ohitusuoman toimintaa.
- d) Kalatalousviranomaisen vaatii **kymmenen vuoden seuranta ohitusratkaisun ja lisääntymisalueiden toimivuudesta**, ja varaa myös **oikeuden rakenteellisten muutosten teettämiselle tai virtausmäärien tarkastamiseksi**, mikäli se on tarpeen toimivuuden parantamiseksi.
- e) Kalatalousvelvoitteeseen on sisällytettävä **kalojen elinympäristöjen palauttaminen ja perattujen koskialueiden kunnostaminen**, sillä vesivoimarakentaminen on hävittänyt näitä.
- f) Velvoitteen haltijalle tulee myös määrätä **selvitysvelvollisuus kalatalousvelvoitteiden ajantasaisuuden varmistamiseksi määräajoin**.
- g) Velvoitteena perustetun vesitaloushankkeen hallinta ja siihen kuuluvat vastuut on osoitettava haittaa aiheuttavan vesitaloushankkeen omistajalle. **Hankkeen toiminnan ylläpitoa tai vastuuta ei voi siirtää kolmannelle osapuolelle**.

Vesitalouslupaan asetettujen velvoitteiden ajanmukaisuus on vesilain ja muun lainsäädännön kannalta tavoiteltava tila. Siksi kalatalousvelvoitteeseen tulee sisällyttää määräajoin tehtävä selvitys siitä, missä määrin velvoitteet vastaavat lainsäädännön vaatimuksia tai uusinta tutkimustietoa kalavarojen kehittämisestä (vaatimuskohta f). Sopiva tarkasteluväli on vesienhoitokauden kesto, eli kuusi vuotta. Selvityksen kustannukset voidaan sisällyttää kalatalousmaksuun ja ELYn tulee toimia asiassa selvityksen tilaajana. Tällainen selvitys ei poistaisi kalatalousviranomaiselta velvoitteen muuttamista koskevia velvollisuuksia tai oikeuksia. Määräajoin tehtävät selvitykset tuovat ennakoitavuutta ja tasapuolisuutta myös toiminnanharjoittajille.

Lisäksi toivomme, että kalatalousviranomaisen suunnittelee sellaisia kalastuksen ohjauksen toimia, joilla varmistetaan velvoitemuutoksen tavoitetila, eli vahvat ja luontaisesti lisääntyvät kalakannat.

PERUSTELUT VELVOITTEEN MUUTTAMISELLE

Vesilain 3 luvun 22 §:n tarkoittama kalatalousvelvoitteen muuttamisen edellytys täyttyy, jos "olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet". Näitä olennaisia muutoksia on tapahtunut sekä paikallisella tasolla että yleisellä tasolla. Keskeisimpinä näistä ovat uusi lainsäädäntö, uusi tutkimustieto ja edellisiä käsittelevä oikeuskäytäntö sekä yhteiskunnan olosuhteiden ja arvostusten muutos. Tässä osiossa perustellaan sellaisia muutoksia, joita voidaan pitää olennaisina kalatalousvelvoitteen muuttamisen kannalta.

Vesipuidedirektiivi (2000/60/EY), laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä sekä Kokemäenjoen vesienhoidon toimenpideohjelmat 2022-2027

Vesienhoitosuunnitelman toimenpideohjelma on Kokemäenjoella esitetty erikseen Pirkanmaalle ja Varsinais-Suomeen. Pirkanmaan toimenpideohjelmissa (Pirkanmaan ELY-keskus 2022) toimintaympäristön muutoksena nähdään lähinnä kalastuslain uudistus 2016 ja sen tavoite luontaisen lisääntymisen turvaamisesta ja kalastusmahdollisuuksien parantamisesta. Alueet laativat käyttö- ja hoitosuunnitelmia kalavarojen hoidosta.

Kokemäenjoen pääuoma ja sen rakennetut reittivesistön osat on määritelty voimakkaasti muutetuiksi, joilla tavoitteena on hyvä saavutettavissa oleva tila. "Toimenpiteiden vaikutusten arviointi on tehty suuruusluokkatasolla asiantuntija-arviona. Ensin on määritelty "paras saavutettavissa oleva tila", jossa ajatellaan toteutetun kaikki teknistaloudellisesti toteuttamiskelpoiset hydrologista ja rakenteellista tilaa parantavat toimenpiteet mukaan lukien elämistön vaelluksen ja lisääntymisalueiden turvaaminen. "Hyvässä saavutettavissa olevassa tilassa" sallitaan "vähäisiä poikkeamia" parhaaseen saavutettavissa olevaan tilaan nähden. Vähäisellä poikkeamalla tarkoitetaan tässä yhteydessä 20–40 % muutoksia ekologisten laatutekijöiden arvoissa. Toimenpiteitä vesistön tilan parantamiseksi tarvitaan, mikäli tarkastelu osoittaa, että hydrologiaa ja rakenteellista tilaa parantavilla toimenpiteillä on merkittäviä ja laaja-alaisia myönteisiä vaikutuksia vesistön ekologiseen tilaan. ...Kalan kulun edistämiseksi on keskeistä pyrkiä suunnittelemaan ja toimeenpanemaan hankkeita eri tahojen yhteistyönä. Ellei se ole mahdollista, voidaan vaelluskalojen palauttamisen kannalta merkittävässä kohteissa harkita hankkeen viemistä eteenpäin hakemuksella vesilain mukaisessa menettelyssä. Tällöin lupaviranomainen tutkii hankkeen toteuttamisen edellytykset kalatalousvelvoitetta muuttamalla tai tarkistamalla. Useat kalatiehankkeet vaativat joka tapauksessa vesilain mukaisen luvan taikka olemassa olevan luvan muuttamisen." (Kipinä- Salokannel S.(toim.) & Mäkinen M.(toim.) 2021.)

Tammerkoski ja Nokianvirta on määritelty voimakkaasti muutetuiksi vesimuodostumiksi, koska ne ovat padottuja ja allastettuja ja niissä harjoitetaan voimakasta lyhytaikaissäännöstelyä. Niiden katsotaan olevan jo hyvässä saavutettavissa olevassa tilassa eikä toimenpiteitä esitetä.

Melon, Tyrvään ja Äetsän voimalaitokset todetaan merkittäviksi vaellusesteiksi mutta niihin ei esitetä toimenpiteitä. Perusteena on toimenpiteistä aiheutuva haitta ns. tärkeälle käyttömuodolle. Toimenpiteiden lisätarpeista (tai että toimenpiteitä ei esitetä) todetaan, "Toistaiseksi voimassa olevat vanhat vesiluvat rajoittavat mahdollisuuksia nousuesteiden poistamiselle." (s.94). Kunnostustoimenpiteitä esitetään vain pienempiin vesistöihin.

Tammerkosken kolme voimalaitospatoa estävät kalojen vaelluksen täysin. Toimivien kalateiden suunnittelu ja rakentaminen Tammerkoskeen on syytä aloittaa. Tällöin Tammerkoskeen voidaan tehdä sellaisia uoman muokkaustoimenpiteitä, joilla ekologinen tila saavuttaisi hyvän tilan.

Tammerkosken kunnostus vaelluskalojen lisääntymisalueeksi ja koskikalastuspaikaksi olisi syytä aloittaa välittömästi riippumatta alempien voimalaitosten vaellusyhteyksien toteutusaikatauluista. Katsomme muiden voimaloiden osalta, että vesivoimakäyttö ja sen vanhat vesiluvat ei voi olla ainoa määräävä tekijä Kokemäenjoen kehittämisessä vaan luvat on muutettava nykyaikaista oikeustajua vastaaviksi. Seuraavaa vesienhoitosuunnitelmaa tulee ryhtyä laatimaan siten että vesistön kehittäminen myös vaelluskalavetenä otetaan tavoitteeksi.

Kannanotto vesienhoitosuunnitelman muuttamiseksi seuraavalla suunnittelukierroksella siten, että se tukee vaelluskalojen palauttamista

Euroopan Unionin vesipolitiikan tavoitteena on vesien ekologisesti hyvä tila vuoteen 2015 mennessä. Suomessa vesiputedirektiiviä on edistetty kansallisen lainsäädännön (Laki vesienhoidon ja merenhoidon järjestämisestä 1299/2004), käytännön tutkimustyön, luokittelun sekä vesienhoito-ohjelmien (Vesienhoitoalueiden vesienhoitosuunnitelmat ja -toimenpideohjelmat) ja niiden toteuttamisen keinoin. Vesiputedirektiivin tavoitetila sisältää vesistön ekologisen jatkumon turvaamisen ja sellaisen ympäristövirtaaman määrittelyn, joka mahdollistaa vesieliöiden ja -ekosysteemien elinkelpoisuuden.

Vesienhoitosuunnitelma ja vesienhoidon toimenpideohjelma on tuottanut olosuhteiden olennaisen muutoksen. Kalatalousvelvoitteiden muuttamiseen ja niiden toimeenpanoon on ryhdyttävä viivytyksettä, sillä Suomen ympäristökeskuksen (2019, s.25) raportissa todetaan vesiputedirektiivin poikkeamisesta seuraavaa

“Tilataavoitteiden saavuttamisen määräaikoja voidaan pidentää enintään kahdella vesienhoitosuunnitelmakaudella eli korkeintaan vuoteen 2027. Tämän jälkeen pidennyksiä voidaan tehdä ainoastaan sillä perusteella, että tarvittavat toimenpiteet on suoritettu, mutta luonnonolot estävät ympäristötavoitteiden saavuttamisen (VPD 4(4) art.).”

Edelliseen vedoten, vaadimme suunniteltuja toimenpiteitä vireille pantaviksi välittömästi. Ekologisen tilan kohentuminen vie joka tapauksessa vuosia, sillä esimerkiksi vaeltavan taimenen poikasvaihe kestää 2-5 vuotta ja syönnösvaellus suunnilleen saman ajan. Asiassa on edettävä nopeasti, jotta vesienhoitokaudelle asetetut toimenpiteet näkyisivät ekologisessa tilassa vuoden 2027 jälkeisenä aikana.

Vesistössä tapahtunut olennainen muutos, joka edistää vaelluskalakantojen palautumista” ja Kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelmien kirjaukset

Kokemäenjoen reitti on vuosituhansien ajan virrannut vapaana. Se on Suomen viidenneksi suurin jokivesistö. Joki oli vielä 1900-luvun alussa Etelä-Suomen parhaita vaelluskalojen lisääntymisalueita. Joen korkea kalantuotantokyky mahdollisti tuottoisan kalastuksen itse joessa, sen yläpuolisissa järvissä sekä laajalti myös merialueella.

Jokialue on ollut sen varrella asuville ihmisille tärkeä. Tärkeys ilmenee myös siinä, että Kokemäenjoen kalastus julistettiin jo keskiajalla regaaliksi eli kuninkaan erioikeudeksi, josta tuli maksaa veroja. Jokialue on tarjonnut ansiota ja ravintoa jokireitin asukkaille. Lohi nousi myös Tammerkoskesta lisääntymisalueille Näsijärven reitille. Tammerkoskeen rakennettiin kruunun oma pato lohen kalastusta varten 1550-luvulla. Tammerkoski oli teollistumisesta ja alkaneesta vesivoiman käytöstä huolimatta Suomen merkittävimpiä lohen ja taimenen kalastuspaikkoja koko 1800-luvun ajan. Perhokalastusharrastus alkoi Suomessa nimenomaan Tammerkoskessa (Koskinen 1981).

Saalismäärät ovat olleet runsaat. Joesta saatiin lohta keskimäärin 20-30 tonnia vuodessa. Toinen tärkeä pyyntikohde oli vaellussiika. Joesta pyydettiin suurimmillaan jopa 200 tonnin suuruisia vuosisaaliita. Merestä on nousut kudulle lohi, meritaimen, vaellussiika ja nahkiainen. Ankeriassaaliit olivat runsaat. Kokemäenjoen vesistöalue oli ennen joen patoamista yksi tärkeimmistä ankeriaan esiintymisalueista Suomessa (Tulonen 2017).

Kokemäenjoen vesistö oli maamme paras rapujoki. Suomessa ravunpyynnin keskus oli Kokemäenjoen vesistö. Tärkein syy rapukaupan vilkastumiseen oli Riihimäen - Pietarin radan rakentaminen vuonna 1870. Kun rataa vielä puolenkymmentä vuotta myöhemmin jatkettiin Hämeenlinnasta Tampereelle tuli maamme paras rapualue Kokemäenjoen vesistö, sopivan kuljetusmatkan päähän Pietarista. Huippuvuonna 1900 Suomesta vietiin 15 miljoonaa rapua ja koko rapusaaliin määrä oli noin 20 miljoonaa rapua. Rapurutto romahdutti rapukannan.

Kokemäenjoki oli sen varrella sijaitsevan asutuksen, teollisuuden ja maanviljelyn päästöjen vuoksi 1960–1980-lukujen välisenä aikana yksi Suomen kuormitetuimmista vesistöistä. Veden laatu oli heikko ja sen ravinne- sekä elohopeapitoisuudet olivat korkeita. Lisäksi pohjasedimentit olivat heikkokuntoisia.

Joen kosket vaikeuttivat uittoa

Maaliskuussa 1876 perustettiin Kokemäenjoen Uittooyhtiö. Ensimmäisen kymmenen vuoden aikana yhtiö uitti keskimäärin 867 000 tukkia vuodessa ja seuraavan kymmenen toimintavuoden aikana määrä kasvoi jo yli 1,7 miljoonaan. Uittomäärä nousi vielä merkittävästi 1920-luvun alussa, silloin uitettiin yli kolme miljoonaa tukkia. Joen laaja valuma-alue takasi sahoille niiden tarvitsemat valtavat tukkiressurit joen latvavesiltä saakka. Tukkipuuta uitettiin Tampereen Pyhä- ja Näsijärvien lisäksi Kuloveden, Kyröjärven ja Liekoveden ympäristöstä sekä aina pohjoisia Keuruun, Ähtärin ja Pihlajaveden reittejä myöten aina puroalueista saakka.

Tukkeja uitettiin Porin sahateollisuudelle. Koskia eli vaelluskalojen lisääntymisalueita perattiin mm. räjäyttämällä kallioita koskialueita ja niiden yhteyteen rakennettiin sulkulaitteita ja ohjauspuomituksia. Tukeista irtoavaa kuoriainesta sedimentoitui joen pohjalle, mikä muutti pohjaeläimistöä, kasvillisuutta ja kalojen kutupaikkoja. Tukkisumat nostivat tulvia rantaniityille ja tukkien ryske karkotti kaloja vanhoilta kutupaikoilta. Yhteisuito päättyi vuonna 1967 ja sitä säädellyt uittosäätö purettiin vasta 1990-luvun alussa.

Vaelluskalakannan tuhoon vaikuttivat merkittävästi niin uittotoiminta kuin myös vesivoimatalous joka viime kädessä sulki jokialueen. Hyvin vähän on puhuttu uittotoiminnan haitoista vaelluskalakantaan. Haitat ovat kiistämättömät. Vaelluskalakannan tuhoaminen jokialueelta on osaltaan ollut tukin uiton syytä, joten vaelluskalakannan palauttamiseen on myös sahateollisuuden sekä valtion osallistuttava.

Valokuvassa Harjavallan vesivoimalaitoksen yläosasta uitetaan tukkeja vesistön alaosaan edelleen uitettavaksi.

Puuta ei uiteta enää Kokemäenjoella. Puun kuljetus metsästä tehtaalle on siirtynyt kumipyörille. Jokea ei tarvita enää uittoränninä.

Veden laatu alkoi parantua 1980-luvun alkupuolella ja selvä muutos tapahtui vuosikymmenen puolivälissä, kun kaksi joen yläpuolisen vesireitin varrella ollutta selluloosatehdasta lopetti toimintansa. Tämän jälkeen Kokemäenjoen happitilanne alkoi parantua nopeasti. Nykyisin veden laatu on tyydyttävä ja joen yläjuoksun Rauta- ja Kulovesien alueella jopa hyvä.

Joen sulkeminen on aiheuttanut sen että alkuperäinen kalasto on muuttunut, särkikalavaltaistunut. Jokireitin vaelluskalakanta on tuhattu. Nykyisin kasvatetut kalat tuodaan autoilla jokialueen perattuihin ”järvi-altaisiin”. Kalasto, eliöstö ja kasvillisuus yksipuolistui ja luontainen lisääntyminen heikentyi. Kokemäenjoen alueella ovat seuraavat kalalajit uhanalaisia:

- VU/vaarantuneet: Itämeren lohi, merikutuinen siika, harjus sisävesissä
- EN/erittäin uhanalainen: merialueen vaellussiika, meritaimen,
- CR/äärimmäisen uhanalainen: ankerias, järvilohi, harjus Itämeressä
- NT/silmälläpidettävät: toutain, nahkiainen
- rapu

Luettelosta puuttuvat kokonaan eliöstö ja kasvillisuus. Vaelluskalakannan palauttaminen osaltaan monipuolistaa jokireitin kala- ja eliöstö- kasvillisuuskantaa.

Kalatalousalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmat

Kokemäenjoen yläosan kalatalousalue:

käyttö- ja hoitosuunnitelma, voimassa 2022 – 2023. Hyväksytty Pohjois-Savon ELY-keskuksessa 1.9.2022 Kokemäenjoen yläosan kalatalousalueen keskeisimmät tehtävät ja tavoitteet:

kohta 2. Vaelluskalojen tarpeiden huomioiminen. Tavoitteena on alueen noususteiden poistaminen tai ohittaminen, vaelluskalojen luonnollisen lisääntymisen mahdollistaminen alueella sekä poikastuotantoalueiden luominen. Alueen tärkein vaelluskala on tällä hetkellä toutain. Taimenella on tärkeä rooli raakun elinkierrossa. Patojen rakentamisen yhteydessä on menetetty 57,4 ha lisääntymisalueita. Pienvesien lisääntymisalueiden kunnostamisella pyritään kompensoimaan jokien patoamisen yhteydessä menetettyjä lisääntymisalueita. Vaelluskalavesistöihin kohdistuvat toimenpiteet on esitelty erillisenä.

Kokemäenjoen kalatalousalue:

käyttö- ja hoitosuunnitelma Suunnitelma on voimassa vuosina 2022 – 2031. Hyväksytty ELY:ssä syyskuussa 2022.

Vaelluskalojen, uhanalaisten kalakantojen ja biologisen monimuotoisuuden huomioon ottaminen toimenpiteissä

Vaelluskalojen elinkiertoa tuetaan parantamalla suunnittelukauden aikana vaelluskalojen elinolosuhteita ja kunnostamalla lisääntymisalueita. Kokemäenjoki on ollut aikanaan erittäin merkittävä vaelluskalajoki, mutta voimalaitosrakentamisen vuoksi lisääntymisalueita on menetetty ja kalojen kulku estynyt Harjavallan voimalaitokselta eteenpäin. Kokemäenjoella vesistön säännöstely haittaa kalojen lisääntymistä. Kalakantojen lisääntymismahdollisuuksia olisi todennäköisesti mahdollista parantaa nykyisestä säännöstelykäytäntöjä muuttamalla.

Porin kalatalousalueen

käyttö- ja hoitosuunnitelma / Suunnitelma voimassa vuosina 2022 – 2031 Hyväksytty ELY:ssä syyskuussa 2022.

kohta 5.2 Suunnitelma kunnostustoimenpiteistä

Kalatalousalueen vesillä on tarvetta erityisesti virtavesikunnostuksille ja rannikon lisääntymisalueiden kunnostuksille. - - - - Virtavesikunnostuksia kalatalousalue edistää koko alueellaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Pääuoman kunnostamiseksi kalatalousalue pyrkii aloittamaan toimenpiteet jo suunnittelukauden alussa. Pyrkimyksenä on vuoteen 2026 mennessä toteuttaa ainakin yhden alueen kunnostus, joka saattaa olla myös pilottiluonteinen. - - - Kokemäenjoessa lisääntyvien kalalajien lisääntymispotentiaalin parantamiseksi on tärkeä pyrkiä vaikuttamaan säännöstelyyn. Voimakas vuorokautinen vaihtelu virtaamassa vaikuttaa sekä mätiin että kalanpoikasiin.

Uusi tutkimustieto: Istutuksista tulee siirtyä luonnonlisäntymiseen

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on julkaissut tutkimuksen nimikkeellä ”Rakennettujen jokien kalataloudelle aiheutuneet vahingot ja kalatalousvelvoitteet”. 2014, ISBN 978-952-303-098-5 ISSN 1799-4756 (PDF) Tiivistelmä:

Selvityksen mukaan olosuhteet ovat olennaisesti muuttuneet velvoitteiden määrittämisen ajoista, mikä on perusteltavissa uudella, aiempaa huomattavasti laajemmalla ja muuttuneella tiedolla vaelluskalakantojen tuotannosta, istutuspoikasten säilyvyydestä, istutusten kannattavuudesta sekä kalakantojen monimuotoisuudesta. Olosuhteita ovat muuttaneet lisäksi rakennettujen jokivesistöjen laajamittaiset kunnostus- ja vesiensuojelutoimenpiteet

Laitoskalat

Laitoksessa kasvatettujen kalanpoikasten kyky menestyä luonnonvesissä istutuksen jälkeen on usein heikko. Tähän voivat olla syynä sekä kalojen tottuminen laitoksen yksipuoliseen ja turvalliseen ympäristöön (plastiset muutokset) että niiden useiden viljelysukupolvien aikana muuttunut geeniperimä (laitostuminen). Laitosympäristö suosii erilaisten yksilöiden menestymistä kuin luonnonympäristö, ja vähitellen perinnölliset, kumuloituvat muutokset viljelykantojen ominaisuuksissa heikentävät viljeltyjen vaelluspoikasten eloonjäätymiä ja istutusten kannattavuutta (Luke).

Vesistön kuormitus on saatu hallintaan

Kokemäenjoki oli sen varrella sijaitsevan asutuksen, teollisuuden ja maanviljelyn päästöjen vuoksi 1960–1980-lukujen välisenä aikana yksi Suomen kuormitetuimmista vesistöistä. Veden laatu oli heikko ja sen ravinne- sekä elohopeapitoisuudet olivat korkeita. Lisäksi pohjasedimentit olivat heikkokuntoisia.

Veden laatu on parantunut ja paranee tulevina vuosina. Tampereelle rakennetaan uusi Sulkavuoren jätevesipuhdistamo. Siellä puhdistetaan Kangasalan, Lempäälän, Pirkkalan, Tampereen, Vesilahden ja Ylöjärven jätevedet kesästä 2025 lähtien. Nokian uusi puhdistamo käynnistyy vuonna 2023.

Vesistöissä, johon kalataloudellinen velvoite kohdentuu, on tapahtunut muutos

1900-luvulla jätevedet kuormittivat vesistöä. Jokea perattiin, jotta tukkien uitto sujuisi. Veden laatu romahti huonoksi ja tulvat vaivasivat. Tilapäisratkaisuna kalaistutuksilla yritettiin korvata tilannetta. Tuloksena jokialueen kalasto ja eliöstö vääristyi. Nykyisin kasvatetut kalat tuodaan jokialueelle autoilla perattuihin ”järvialtaisiin” eli vesivoimalaitosten välisiin altaisiin.

Kuormitus on saatu hallintaan. Veden laatu on parantunut ja paranee tulevina vuosina Tampereen uuden Sulkavuoren jätevesipuhdistamon myötä. Siellä puhdistetaan Kangasalan, Lempäälän, Pirkkalan, Tampereen, Vesilahden ja Ylöjärven jätevedet kesästä 2025 lähtien. Nokian uusi puhdistamo käynnistyy vuonna 2023. Puun kuljetus metsästä tehtaalle on siirtynyt kumipyörille.

EU:n lintu- ja luontotyyppidirektiivi ja uusi ennallistusstrategia edellyttävät lajien suojelua ja ekologisen jatkumon palauttamista

Kokemäenjoen alueella ovat seuraavat kalalajit uhanalaisia: VU/vaarantuneet: Itämeren lohi, merikutuinen siika, harjus sisävesissä. EN/erittäin uhanalainen: merialueen vaellussiika, meritaimen, CR/äärimmäisen uhanalainen: ankerias, järvilohi, harjus Itämeressä. NT/silmälläpidettävät: toutain, nahkiainen. Jokihelmisimpukka (eli raakku) on erittäin uhanlainen laji, ja se kuuluu EU:n luontodirektiivin viitteisiin II ja V. Luettelosta puuttuvat kokonaan eliöstö ja kasvillisuus. Vaelluskalakannan palauttaminen monipuolistaa jokireitin kala- ja eliöstö- kasvillisuuskantaa.

Kokemäenjoella on seuraavat Natura 2000- alueet, joiden on tarkoitus turvata joen ja sen ranta-alueiden uhanalaisten lajien elinympäristöjä: Pirilänkosken Natura-alue, Kokemäenjoen Natura-alue (Kyttälän- ja Kiettareenhaara), Puurijärvi-Isosuon Natura-alue, Kilpikosken Natura- alue ja lisäksi lähellä Kokemäenjokea Loimijoen Vanhakosken Natura-alue.

Vesivoimaa ja luototyyppidirektiivien yhteen sovittamista koskevassa ohjeessa (Euroopan Unioni 2018) todetaan mm.:

Voimakkaasti muutettu tai keinotekoinen vesimuodostuma voidaan nimetä myös Natura 2000 -alueeksi, jos sillä esiintyy jonkin lintudirektiivin liitteessä I tai luontotyyppidirektiivin liitteessä I tai II mainittu laji tai luontotyyppi. Tällöin on toteutettava myös kyseisen lajin tai luontotyypin kannalta tarvittavat suojelutoimenpiteet alueen suojelutavoitteiden mukaisesti. Myös tässä tapauksessa toimenpiteet voivat olla tiukempia kuin hyvän ekologisen potentiaalin edellyttämät toimenpiteet. Toimenpiteet tulisi myös sisällyttää vesipuitedirektiivin mukaisiin vesienhoitosuunnitelmiin erityisillä suojelualueita koskevilla säännöksillä (ks. 4 artiklan 1 kohdan c alakohta yhdessä 4 artiklan 2 kohdan kanssa. (s.11)

Natura 2000 -alueella tai sellaisen lähistöllä sijaitsevien taikka Natura 2000 -alueeseen kielteisesti vaikuttavien vesivoimalaitosten on aina oltava luontotyyppidirektiivin 6 artiklan 2 kohdan säännösten mukaisia. Luontotyyppidirektiivin 6 artiklan 2 kohdassa asetetaan velvollisuus varmistaa, että alueen tila ei heikkene verrattuna aikaan ennen kuin se nimettiin Natura 2000 -alueeksi. Tämä tarkoittaa, että jäsenvaltioiden olisi toteutettava kaikki tarvittavat toimet, joita niiltä voidaan kohtuudella odottaa, varmistaakseen, etteivät luontotyypit tai lajien elinympäristöt heikkene ja/tai lajeille aiheudu merkittävää häiriötä. (s.34)

Keskeisinä ekologisina lieventämis- ja ennallistustoimenpiteinä esitetään (s.36) jokijatkumon palauttaminen esteitä purkamalla ja kalateillä, välppien asentaminen kalojen kuolleisuuden vähentämiseksi ja ekologisen virtaaman palauttaminen kalojen tarvitsemien virtausolojen määrittelemiseksi ja virtaaman nopeiden muutosten lieventämiseksi.

Hyvänä esimerkkinä padotun joen kunnostuksesta ja ekologisen jatkumon toteuttamisesta Natura-alueiden välille ja myös niiden sisälle on Tonava, on rakennettu uusia lisääntymisalueita ja vaellusyhteyksiä lukuisilla luonnonmukaisilla ohitusuomilla (Jormola 2023). Kokemäenjoelle tarvitaan vastaavasti ohitusuomat yhdistämään Natura-alueet Pirilänkoskelelta Harjavallasta Kilpikoskelle Sastamallaan, jotta voidaan mahdollistaa direktiivilajien vaellus ja Natura-alueiden varsinainen tarkoitus lajien elinympäristöinä. Natura-alueisiin kuuluvia koski- ja virtapaikkoja on kunnostettava ja niille on määriteltävä ympäristövirtaamat.

Jokihelmisimpukan ja luontaisten vaelluskalakalakantojen vuorovaikutuksesta saatu uusi tutkimustieto

Jokihelmisimpukka (eli raakku) on erittäin uhanlainen laji, ja se kuuluu EU:n luontodirektiivin viitteisiin II ja V. Ympäristöministeriö (2021) on laatinut jokihelmisimpukan suojelun strategian ja toimenpidesuunnitelman. Eräänä toimenpiteenä on mainittu ”Palautetaan vaellusyhteys raakun isäntäkaloille korjaamalla, poistamalla tai ohittamalla vaellusesteitä raakkuvesistä aiheuttamatta korjaustoimilla haittaa raakuille.” Vastuulliseksi tahoksi oli mainittu mm. ELY. Uusi tutkimustieto (Taskinen & Salonen 2022) osoittaa, että jokihelmisimpukat menestyvät parhaiten oman jokensa taimen- ja lohikannan kanssa. Tutkijoiden mukaan ”Uhanalaisen jokihelmisimpukan kannalta olisi tärkeää palauttaa alkuperäisten kalakantojen luonnollinen nousuvaellus jokiinsa” (Jyväskylän yliopisto 2022)

Luontaisesti lisääntyvän, vahvan ja vapaasti liikkuvan vaelluskalakannan palauttaminen on siis jokihelmisimpukan suojelua edistävä toimi, ja EU:n velvoittavan lainsäädännön mukaan toimimista.

Kokemäenjoen reitillä esiintyy luontaista jokihelmisimpukkakantaa. Jokihelmisimpukan tarkat esiintymispaikat eivät ole julkista tietoa, joten viittaamme yllä mainittuun ”Jokihelmisimpukan eli raakun suojelun strategiaa ja toimenpidesuunnitelma” liitteeseen 1 ja sivu 21-39. Kyseisen selvityksen mukaan vesistöissä esiintyy jokihelmisimpukkaa ja lisääntynyt tutkimustieto lajien välisistä vuorovaikutuksista on olennainen muutos jonka perusteella kalatalousvelvoitetta tulee muuttaa.

EU:n biodiversiteettistrategia ja sen toimeenpanemiseksi hyväksytyt luonnon ennallistusasetus (Euroopan Unioni 2023) tähtäävät kaikkien eliöiden vapaaseen läpikulkuun jokivesistöissä. Vaikka ensisijaisena toimenpiteenä on biodiversiteettistrategiassa mainittu käytöstä poistettujen ja vähämerkityksellisten patojen purkaminen, koskee vaatimus ekologisen jatkumon palauttamisesta myös rakennettuja vesistöjä, joissa padot säilyvät (Mika Suutari-Jääskö 2023). Kokemäenjoella voimalaitoskäyttö haittaa olennaisesti Natura-alueiden keskeistä suojeluperustetta Fennoskandian luonnontilaisena jokivesistöinä. Voimalaitospadot estävät direktiivilajien vaelluksen Natura-alueille ja niiden välillä ja lyhytaikaissäännöstely ja vanhat perkaukset haittaavat Natura-alueisiin kuuluvien koskialueiden, kuten Kilpikosken toimimista lohikaloiden, mm. harjuksen lisääntymisalueina (Sundell ym. 2008).

Ankerias (äärimmäisen uhanalainen): Kokemäenjoen vesistöalue oli ennen joen patoamista yksi tärkeimmistä ankeriaan esiintymisalueista Suomessa (Tulonen 2017). Kalateiden, tai ankeriaalla ns. nousukourujen, puuttuminen patojen yhteydestä on aiheuttanut sen, että ankerias kanta patojen yläpuolisissa vesistöissä perustuu nykyisin täysin istutuksiin. Alas vaeltavat ankeriaat silpoutuvat Kokemäenjoen reitin vesivoimalaitosten turbiineissa – mm. Tammerkosken ja Melon vesivoimalaitoksissa.

Euroopan komission tulkinta Natura-alueiden suojelusta ja tilan turvaamisesta rakennetuissa jokivesissä on täsmentynyt. Komissio edellyttää ekologisen jatkumon palauttamista ja Natura-alueiden kunnostamista suojeluperusteiden toteutumiseksi. Vastaavasti vuonna 2023 hyväksytyt ennallistusasetus edellyttää ekologisen jatkumon palauttamista ja vesistöjen ekologisen tilan kunnostamista. Tällä perusteella myös Kokemäenjoella tulee luoda eliöiden vapaan läpikulun mahdollistavat vaellusyhteydet, jotka yhdistävät Natura-alueet ja koko vesistön. Peratut kosket tulee kunnostaa palauttamalla niihin rannoille nostettua kivimateriaalia riittävässä määrin ja lisäämällä kutusoraikoita sekä määrittää voimalaitoksille ympäristövirtaamat. Ympäristövirtaamiin kuuluu jatkuvan juoksutuksen johtaminen kuivilleen jääneisiin tai seisovavetisiksi padottuihin koskiin, ympärivuotisen virtaaman johtaminen vaellusyhteyksiksi rakennettaviin ja korvaavina lisääntymisalueina toimiviin ohitusuomiin sekä sellaiset voimalaitosten juoksutuskäytännöt, jotka mahdollistavat kalojen lisääntymisen jokiuomassa (Sahi & Jormola 2022). Toimenpiteet kuuluvat vesienhoidossa parhaan saavutettavissa olevan tilan toimenpiteiden valikoimaan. Vesivoimalaitosten ympäristöluvut on muutettava vastaavasti siten, että lajien liikkuminen ja luontainen lisääntyminen mahdollistuu.

Kalastuslain uudistus muutti kalavarojen hoitoa

Vesilain (587/2011) 3 luvun 14 §:n tarkoittaman kalatalousvelvoitteen muotoa arvioitaessa tulisi huomioida kalastuslain tavoitela ja lain tarkoitus. Uudistunut kalastuslaki (279/2015) tavoittelee kalojen luontaisen elinkierron palauttamista, huomioiden myös muun vesiluonnon suojelun ja monimuotoisuuden. Istutuspainotteiset kalatalousvelvoitteet eivät siis vastaa laissa esitettyä tarkoitusta. Lisäksi uusi tutkimustieto vahvistaa perustetta sille, että vaelluskaloille sekä muille virtavesilajeille tulisi mahdollistaa luontainen elinkierto. Rakennetussa virtavesistöissä tämä edellyttää luonnonmukaisen vaellusyhteyden avaamista, riittävän suuren ekologisen ympäristövirtaaman takaamista sekä vesistön ekologista jatkumoa. Kalakantojen elpymiseksi on jatkettava myös kalaistutuksia nykypäivää vastaavan tiedon vaatimusten mukaisesti, jotta kanta saadaan palautettua luontaiseen kiertoon. Tämän toteutuessa, ja kannan vahvistuessa riittävästi, istutuksista tulisi luopua. Kalojen istuttaminen ei ole Kalastuslain (279/2015) tavoitteen mukaista kalavarojen hoitoa. Kalavarojen käyttö ja hoito -opas (Luonnonvarakeskus 2019A, s.53) määrittelee lain tavoitetta seuraavasti

“Kalastuslain 1 §:n mukaan kalavarojen käyttö ja hoito on järjestettävä ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla. Tämä on tehtävä turvaamalla kalavarojen kestävä ja monipuolinen tuotto, kalakantojen luontaiset elinkierrot sekä kalavarojen ja muun vesiluonnon monimuotoisuuden säilyminen.”

Kompensaationa tehtyjä istutuksia ei nykyisellään pidetä kalavesien hoitotoimenpiteenä, vaan lähinnä aiheutetun vahingon lievittämistoimena (Luonnonvarakeskus 2019 A, s.172). Tällainen lievittämistoimi ei kuitenkaan huomioi muiden kalalajien kannoissa tapahtuneita muutoksia, joten istutuksiin perustuva velvoite ei edistä kalastuslaissa asetettuja tavoitteita.

Edellä mainitun lisäksi on huomioitava, että Kalastuslaki (279/2015) sisältää myös muun vesiluonnon monimuotoisuuden ja suojelun tavoitteet (1 §: “...kalavarojen ja muun vesiluonnon monimuotoisuus ja suojelu.”) Istutuksiin tai teknisiin kalateihin perustuva kalatalousvelvoite ei edistä tätä tavoitetta millään tavoin. Hallituksen esitys kalastuslaiksi (HE 192/2014) ilmaisee, että vaikka lain 1 §:ä ei sovelleta itsenäisesti, se “...toimii toimii ohjeena ja yleisenä tavoitteena kalastuslain aineellisten säännösten soveltamisessa.”

Näkemyksemme mukaan Kalastuslain ja kalavarojen hoidon uudistus on olennainen muutos, jonka perusteella kalatalousvelvoitetta on muutettava. Kompensaatioistutuksia on vaikea nähdä Kalastuslain (279/2015) tavoitela mukaisena kalatalousvelvoitteena. Vaelluskalojen luontainen kierto voi toteutua ja palautua vain siten, että kaloille avataan luonnollinen ja toimiva vaellusyhteys kahteen suuntaan. Lisäksi on palautettava ja kunnostettava kalojen lisääntymis- ja poikastuotantoalueita ja tämän turvaamiseksi on määritettävä ympäristövirtaama (kts. Kohta 3.6)

Tutkimustieto on muuttanut käsityksen kalatalousvelvoitteiden toimivuudesta ja kalavarojen kestävästä hoidosta

Kalojen kompensatioistutuksia pidettiin aikanaan toimivana kalatalousvelvoitteen muotona, mutta uusi tutkimustieto on muuttanut olennaisesti ymmärryksemme niiden vaikutuksista. Istutettujen lohen ja taimenen vaelluspoikasten selviytyminen luonnossa on varsinkin viime vuosikymmenien tutkimuksissa osoittautunut heikoksi. Laitospoikasten eloonjäänti on luonnossa heikompi kuin luonnonkalojen koska ne jäävät helpommin niitä saalistavien petojen saaliiksi (Vehanen ym. 2022). Kalanpoikasten laitoskasvatus ja kalojen istutukset ovat pitkässä juoksussa tuhoisia, sillä laitoksissa kasvatetut ja ylläpidetyt kalakannat eivät kykene vastaamaan ympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Kalakannoista tulee laitokseen sopeutuneita, ja niiden kyky pärjätä luonnossa heikkenee sukupolvi kerrallaan. Nykyinen ymmärrys kalojen genetiikasta osoittaa myös, että vaellusvietti on periytyvä ominaisuus ja että luontainen elinkierto ja toimivat vaellusyhteydet on ainut mahdollisuus pelastaa uhanalaistuneet kalakannat (Soininen ym. 2019).

Edelliseen perustuen, vaadimme että kalatalousvelvoitetta muutetaan kalojen luontaista elinkiertoa edistäväksi.

Ympäristövirtaama eli ekologinen virtaama on määritettävä

Ympäristövirtaaman määrittäminen perustuu Euroopan komission tiedonantoon (COM/2012/0673), jossa esitetään kehitystarpeita vesipuitedirektiivin tavoitetilaa pääsemiseksi. Suomi on saanut jo kaksi huomautusta komissiolta siitä, että ympäristövirtaamia ei ole määritelty kuin pieneen osaan vesistöjä (SWD/2015/50 final ja SWD/2019/46 final.) Muutos on olennainen, ja siihen tulisi reagoida.

Yleinen tietämys lyhytaikaissäädön biologisista vaikutuksista on kasvanut viime vuosikymmeninä. Lyhytaikaissäätö ja sen aiheuttamat pinnan- ja virtaamavaihtelut ovat nykytietämyksen mukaan erittäin haitallisia vesieliöille (Vehanen ym. 2022). Ympäristövirtaaman määrittämisen tarkoituksena on varmistaa, että vesistön virtaama pysyy turvarajoissa. Tämä mahdollistaa ekosysteemin ja eliöiden pysyvyyden. Ympäristövirtaaman määrittämisen tarkoituksena on asettaa virtaamalle sellaiset turvarajat, jotka mahdollistavat ekosysteemien ja eliöiden pysyvyyden. Määrittely tulisi tehdä kuivauomille, ohitusuomille ja vesistön pääuomalle sekä vesistön kaikille osille, joihin vesivoimaan liittyvällä säännöstelyllä on vaikutuksia. Suomessa on julkaistu raportti (Valtioneuvoston kanslia 2017), jossa asiaa on käsitelty kansallisella tasolla. Kalatalousviranomaisella on toimivalta tässä asiassa, ja tätä perustellaan tämän aloitteen kohdassa 3.7.

Vaadimme kalatalousviranomaiselta, että ympäristövirtaama määritetään kalatalousvelvoitteen muuttamisen yhteydessä.

Oikeuskäytäntö osoittaa kalojen vaellusyhteyksien palauttamisen ja ympäristövirtaaman varmistamisen olevan perusteltu ja kohtuullinen vaatimus

Luonnonmukaisen ohitusuoman ympärivuotinen virtaama on tärkeää kalojen liikkumiselle sekä mädin että poikasten säilymiselle. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa (KHO:2018:518) päädyttiin säilyttämään Hallinto-oikeuden päätös, jossa todettiin mm. seuraavaa

“Kalatien ympärivuotista käyttämistä puoltavat kuitenkin myös uhanalaisen taimenen arvioitu liikkuminen vesialueella ja kalatien vesittämisen lopettamisesta taimenen mädille ja poikasille mahdollisesti aiheutuva haitta.”

Päätös sisälsi myös viiden vuoden tarkkailuvelvoitteen kalatien toimivuudesta, ja mahdollisuuden muuttaa kalatien rakenteita. Kalatie on luvanvarainen vesitaloushanke, ja KHO toteaa ratkaisussaan

“asiassa on voitu antaa vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella lupamääräys kalatien rakentamista ja kalatien toimivuuden tarkkailua koskevien lupamääräysten 3 ja 4 tarkistamisesta. Tällaisen lupamääräyksen antaminen on perusteltua sen vuoksi, että luvassa rakennettavaksi määrätyn kalatien toimivuus on epävarmaa, mikä saattaa edellyttää kalatien toimivuuden parantamistoimia myöhemmin.”

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun (KHO:2018:518) keskeinen lopputoteama on, että

“Se, että hakija on itse esittänyt kalojen kulkua turvaavan kalatien toteuttamista tietyllä tavoin, ei sido lupaviranomaista siten, ettei kalatiehen liittyviä muita kalojen elinolosuhteiden turvaamiseksi tarpeellisia määräyksiä voitaisi antaa.”

Tämän perusteella vetoamme siihen, että luonnonmukaiseen ohitusuomaan tulee vaatia ympärivuotinen virtaama, ja Vesilain 3 luvun 20 §:n perusteella, luonnonmukaisen vaellusyhteyden (ts. kalatien) toimivuutta on tarkkailtava, ja että yhtiö on velvoitettava luonnonmukaisen ohitusuoman korjauksiin ja parannuksiin, mikäli tarvetta ilmenee.

Vesivoimayhtiöt ovat vedonneet usein Perustuslain (731/1999) 15 §:n tarkoittamaan omaisuudensuojaan vastustaessaan kalatalousvelvoitteen muuttamista. Korkein hallinto-oikeus käsitteli perusoikeuksien ja -vastuiden suhdetta ratkaisussaan (KHO:2021:19). Ratkaisussa päädyttiin siihen, että Perustuslain 20 §:n nojalla voitiin rajoittaa 15 §:n ja 17 §:n 3 momentin mukaisia oikeuksia. Näkemyksemme mukaan, oikeuskäytäntö osoittaa, että omaisuudensuoja ei ole rajoittamaton oikeus, ja että kalatalousvelvoitteen muuttamisella ei puututa omaisuudensuojan ytimeen.

Lisäksi on tarpeellista huomioida KHO:n päätös 30.3.2023 (taltio 993/2023), jonka alakohdassa 113 todettiin

“Vesipuidedirektiivin liitteen V kohdan 1.2.5 määritelmän mukaan parhaan saavutettavissa olevan ekologisen tilan määrittelyyn sisältyy paras toteutettavissa oleva ekologinen jatkumo, jolla tarkoitetaan muun muassa organismien liikkeitä vesiekosysteemissä ja jolla varmistetaan, että pintavesityypille ominaisten vedessä elävien lajien elinympäristöt ovat ajallisesti ja paikallisesti yhteydessä toisiinsa, jotta lajit voivat toteuttaa elinkiertonsa itseään ylläpitävinä kantoina. Korkein hallinto-oikeus katsoo, että vesienhoitosuunnitelmassa on tarkasteltu Suomen kansallinen ohjeistus huomioon ottaen sellaisia toimenpiteitä, joiden perusteella voimakkaasti muutettujen jokien ekologista tilaa voidaan parantaa. Valittujen toimenpiteiden merkitys on myös arvioitu siten, että niillä saavutettaisiin mahdollisimman suuri hyöty. Tämän vuoksi korkein hallinto-oikeus katsoo, että vaelluskalakantojen elvyttämistä koskevia toimenpiteitä on pidettävä mainituissa vesimuodostumissa perusteltuina.”

Vaikka käsittelyn alainen asia oli Kemijoen vesienhoitosuunnitelmasta tehty valitus, KHO:n päätös osoittaa laajemmin, mikä merkitys Vesipuidedirektiivissä tarkoitettulla ekologisella jatkumolla on. **Ekologisen jatkumon palauttaminen vesistöön on tarkoituksenmukainen toimenpide, sillä ekologinen tilaluokittelu ei rajoitu pelkästään kaloihin.** Vesipuidedirektiivin tilatavoitteet näkyvät suomalaisessa lainsäädännössä ja vastaavasti oikeuskäytännössä (KHO:2019:166). Vesien tila tulee saattaa tavoitetilaa, eikä tavoitetilaa mahdollisesti heikentävää toimintaa sallita.

Edellä kirjoitetun perusteella vaadimme, että kalatalousvelvoitteen muuttamisen ja toimeenpanon tuloksena olisi vähintäänkin hyvä ekologinen jatkumo, joka takaa kalojen ja muiden eliölajien ajallisen ja paikallisen yhteyden, turvaten niiden elinkierron ja elinvoimaisuuden luonnossa sekä tämän kokonaisuuden turvaamiseksi määritelty ympäristövirtaama.

Yhteiskunnan olosuhteiden ja arvostusten muutos

EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteena on pysäyttää luontokato ja kääntää luonnon monimuotoisuuden kehitys myönteiseksi vuoteen 2030 mennessä. Kalavesien hoidon keskeiseksi tavoitteeksi on noussut kalakantojen luontaisen lisääntymisen ja monimuotoisuuden turvaaminen.

Kansallinen kalatiestrategia valmistui vuonna 2012. Sen avulla halutaan edistää toimenpiteitä erityisesti uhanalaisten vaelluskalakantojen luonnonlisääntymisen vahvistamiseksi kalateiden ja muiden käytettävissä olevien keinojen avulla.

Kansallisen lohi- ja meritaimenstrategian (2014) mukaan kalatalousvelvoitteiden keskeisenä päämääränä on suojella ja kunnostaa lohi- ja meritaimenkantojen tärkeitä elinympäristöjä ja vaellusreittejä ja siirtää painopistettä istutuksista kalojen luontaiseen elinkiertoon. Suomen alkuperäisten ja erittäin uhanalaisten meritaimenkantojen elvyttämiseksi on maa- ja metsätalousministeriössä laadittu vuonna 2019 vesistökohtaiset elvytysuunnitelmat, joissa keskeisenä toimena ovat kalateiden ja ohitusuomien rakentaminen em. vesistöihin.

Elinympäristön laadusta on tullut tekijä, jolla alueet, seudut, kaupungit ja kunnat kilvoittelevat yrityksistä, osaavasta työvoimasta ja uusista asukkaista. Asumisviihtyisyys, virkistäytyminen ja elämykset luonnossa korostuvat ja asumismahdollisuus vesistön läheisyydessä nähdään keskeisenä vetovoimatekijänä. Yhä useammalle virkistyskalastajalle on tärkeää luontaisesti lisääntyvien kalojen pyydystäminen. Samalla kun joen ekologista tilaa parannetaan, mahdollistetaan alueen ja kuntien imagon ja vetovoimaisuuden paraneminen (Vehanen ym. 2022).

Edellä mainitut huomioid ja strategiat tukevat tässä aloitteessa esitettyjä vaatimuksia ja kalatalousviranomaisen tulisi huomioida myös nämä olennaiset muutokset.

Toivomus kalastuksen ohjauksen voimistamisesta

Kalastuslain 53§:n mukaan, ELY-keskus voi asettaa kalastusrajoituksia mikäli “vesialueella esiintyy kalalaji tai -kanta, jonka elinvoimaisuus tai tuotto on heikentynyt tai vaarassa heikentyä taikka vesialue on keskeinen kalalajin tai -kannan lisääntymisen kannalta”. ELY-keskuksella on vastuu kalojen luontaisen elinkierron turvaamisesta, ja ilman riittävän voimakasta ja tarkasti kohdennettua kalastuksen säätelyä, kantojen elpyminen ei välttämättä toteudu.

Kalastuksen ohjausta ja säätelyä tulisi tehdä kalakantojen elvyttämiseksi, jotta kalatalousvelvoitteen muuttamisella tavoiteltava tila toteutuisi. Esitämme, että säätelytoimien valinnassa hyödynnetään Kalavarojen käyttö ja hoito -oppaan ohjeistusta (Luonnonvarakeskus 2019A, s.217-277). Säätely- ja ohjaustoimien asettamisessa on hyvä pyrkiä tasapuoliseen ja kaikki osallistavaan tapaan, sillä säätelylle on hyväksyntää ja tarvetta. Järvi-Suomessa tehty tutkimus (Muje ym. 2019) osoitti, että sekä kalastuksen harrastajat että myös vedenomistajat halusivat vahvempaa kalastussäätelyä vaelluskalakantojen turvaamiseksi. Kalatalousviranomaisella on nyt aiempaa paremmat mahdollisuudet edistää yhteistyötä säätelytoimissa, sillä kalatalousalueet tarjoavat siihen tarkoituksenmukaisen alustan.

Kokemäenjoen reitin kunnostusyhdistys ry

Pekka Vuorinen
puheenjohtaja

SUOMEN LUONNONSUOJELULIITTO

Hanna Halmeenpää Tapani Veistola
puheenjohtaja toiminnanjohtaja

Suomen luonnonsuojeluliiton Satakunnan piiri ry

Ipo Koponen Karri Jutila
puheenjohtaja aluesihtööri

Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan piiri ry

Antti Virnes Sari Hämäläinen
puheenjohtaja järjestösihtööri

Villilohi ry

Mika Suutari-Jääskö
puheenjohtaja

Pelastetaan vaelluskalat ry

Heikki Aspegren
puheenjohtaja

WWF Suomi

Jari Luukkonen
suojelujohtaja

LÄHTEET

Norqvist Oscar *Laxens uppstigande i Finlands och norra Sveriges elfvar: statistiskt bidrag till laxens biologi*. Sällskapet för Finlands geografi, Helsingfors 1906

Euroopan Unioni 2018. Ohjeasiakirja vesivoimaa koskevista vaatimuksista EU:n luontolainsäädännön valossa. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9d8c1c3d-b7c7-11e8-99ee-01aa75ed71a1/language-fi>

Euroopan Unioni 2023. Luonnon ennallistamisasetus
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/IP_22_3746

Mika Suutari-Jääskö 2023. Viestiketju 25.1. 2023 Mika Suutari-Jääskö, Villilohi ry. – Ville Niinistö, EU-parlamentaarikko – Humberto Delgado Rosa, johtaja, luonnon monimuotoisuus, Euroopan komissio.

Jyväskylän yliopisto 2022 LIFE Revives: Jokihelmisimpukka suosii oman kotijoen alkuperäisiä lohikaloja <https://www.jyu.fi/fi/ajankohtaista/arkisto/2022/06/life-revives-jokihelmisimpukka-suosii-oman-kotijoen-alkuperaisia-lohikaloja>

Kalavarojen käyttö ja hoito -opas (Luonnonvarakeskus 2019A, s.53)

Koskinen Teuvo 1981. Tammerkoski - Kappale suomalaista lohikoskihistoriaa. Pro gradu, Tampereen yliopisto

Maa- ja metsätalousministeriö 2012. Kansallinen kalatiestrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 8.3.2012. 30 s.

Maa- ja metsätalousministeriö 2014. Kansallinen lohi- ja meritaimenstrategia 2020 Itämeren alueella. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.10.2014

Maa- ja metsätalousministeriö 2019. Itämeren meritaimenen vesistökohtaiset elvytyssuunnitelmat. Alkuperäiset meritaimenkannat. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:27.

Muje, K., Veistämö, T., Rautiainen, T., & Syrjänen, J. (2019). Kestävyyttä tukevat hallintokäytännöt: vapaa-ajankalastajien näkemyksiä Järvi-Suomen taimen- ja järvilohikantojen hoidosta ja kalastuksen säätelystä. *Alue ja ympäristö*, 48(1), 46-67. <https://doi.org/10.30663/ay.70142>

Sundell P, Koljonen S, Matilainen T, van der Meer O. 2008. Harjuskannan tila ja luonnonvaraisen harjuskannan lisääntymismahdollisuudet Kokemäenjoessa. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/65578>

Pirkanmaan ELY-keskus 2022. Pirkanmaan vesienhoidon toimenpideohjelma vuosille 2022 – 2027. Raportteja 12/2022
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/184671/TPO_raportteja_12_2022_full.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Soininen, N, Belinskij, A., Vainikka, A. & Huuskonen, H. 2019 Bringing back ecological flows: migratory fish, hydropower and legal maladaptivity in the governance of Finnish rivers, *Water International*, 44:3, 321-336, DOI: 10.1080/02508060.2019.1542260

Suomen ympäristökeskuksen raportteja 26/2019: Ympäristöllisten lupien muuttaminen vesienhoidon ympäristötavoitteiden perusteella

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304634/SYKEra_26_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Taskinen, J. & Salonen J. K. 2022. The endangered freshwater pearl mussel *Margaritifera margaritifera* shows adaptation to a local salmonid host in Finland, DOI: 10.1111/fwb.13882

Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 69/2017: Vaelluskalakantojen elvyttäminen – ympäristövirtaama ja muut ratkaisut. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=22301>

Vehtanen, T. Sutela, T. ja Erkamo, E. 2022. Vuoksen kalataloudelle aiheutuneet vahingot ja kalatalousvelvoitteet. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 37/2022.

Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:4 Jokihelmisimpukan eli raakun suojelun strategia ja toimenpidesuunnitelma 2020–2030, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-197-9>

”JOEN TAJU” Turun yliopiston Kokkeli-tutkimushanke 2017-2019 ja Porin taidemuseon JOKI-näyttely / Toimitus / Marjo Heino, Maunu Häyrynen, Vuokko Kemppi-Vienola, Kati Kunnas-Holmström Porin taidemuseon julkaisuja 160, 2020

”Uiton historiaa” Matti Peltonen 1991. Kuva. Tukkilauttoja vesivoimalaitoksella ja Lammaistenlahdella. Sven Raita s. a., Satakunnan museo.

Esko Hyvärinen, Aino Juslén, Eija Kemppainen, Annikka Uddström & Ulla-Maija Liukko (toim.) Suomen lajien uhanalaisuus Punainen kirja 2019

Jukka Jormola 2023. Ohitusuomia ekologisen jatkumon palauttamiseksi Tonavalla. <https://vesistosaatio.fi/ohitusuomia-ekologisen-jatkumon-palauttamiseksi-tonavalla/>

Kipinä- Salokannel S.(toim.) & Mäkinen M.(toim.) 2021. Varsinais-Suomen ja Satakunnan vesienhoidon toimenpideohjelma vuosille 2022–2027. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Raportteja 44/2021. <https://www.doria.fi/handle/10024/184006>

Kokemäenjoen yläosan kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma, voimassa 2022 – 2023. Hyväksytty Pohjois-Savon ELY-keskuksessa 1.9.2022

Kokemäenjoen kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma Suunnitelma on voimassa vuosina 2022 – 2031. Hyväksytty ELY:ssä syyskuussa 2022.

Porin kalatalousalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma. Suunnitelma voimassa vuosina 2022 – 2031 Hyväksytty ELY:ssä syyskuussa 2022.

Rakennettujen jokien kalataloudelle aiheutuneet vahingot ja kalatalousvelvoitteet 2014, ISBN 978-952-303-098-5 ISSN 1799-4756

Virpi Sahi ja Jukka Jormola 2022. Ympäristövirtaama – kompromissi sähköntuotannon ja elinkelpoisen joen välillä. Suomen vesistösaatiön blogi. <https://vesistosaatio.fi/ymparistovirtaama-kompromissi-sahkontuotannon-ja-elinkelpoisen-joen-valilla/>

Jouni Tulonen 2017. Ankeriaiden matka mereen. Esiselvitys ylisiirron mahdollisuuksista Kokemäenjoessa. Luonnonvarakeskus Jyväskylä